

arché - gréc.; v antickej filozofii počiatok, princíp, pralátka, ktorej obmenami vznikajú všetky stavy a veci; pozri *archetyp*

argentotypia - *kalitypia*; starší spôsob kopírovania fotografií na papieroch obsahujúcich železité soli; výsledkom boli veľmi trvácne a kvalitné reprodukcie; pozri *fotografovanie*; porovnaj *argentotypia*

archo - gréc.; v zloženinách prvá časť s významom starý, starobylý, dávny, pôvodný

archeológia - veda o starých hmotných pamiatkach ľudstva; pozri *archeologická kultúra*, *archeologická pamiatka*, *autochtónny*, *in situ*, *eponymos*, *industria*, *terina*, *nálezová správa*, *depot*, *korpus*, *hromadný nález*, *retuš*, *sídelná komora*, *ekumena sídelná*, *izba*, *sídlisková jama/kultúrna jama*, *hrob žiarový*, *kostrový*, *keramika/kultúra*, *archeologická kultúra*; *mohyla*, *mohylník*; *ekumena*; *Schliemann*; *Herculaneum*, *Pompeje*, *Berša*, *Betel*; *gombík*, *hrivna*, *mazanica*, *ostrôžka*; *Elginove mramory*; *skanzen*

http://de.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Arch%C3%A4ologischer_Fachbegriff

<http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeology>

archeológia japonská - *japonská archeológia*

archeológia klasická - *klasická archeológia*

archeológia litovská - *litovská archeológia*

archeológia podľa kontinentov -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeology_by_continent

archeológia podľa krajín -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeology_by_country

archeológia podľa regiónov -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeology_by_region

archeologická kultúra - súbor istých *pamiatok* a *javov* (arch. typov), spätých časovo aj priestorovo, ktoré svedčia o osobitom vývoji určitej časti ľudstva; názvy volené zvyčajne podľa náleziska, charakteristického znaku alebo oblasti výskytu, prípadne kombináciou týchto prvkov; pozri *eponymos*

archeologická pamiatka - nehnuteľná (*mohyly*, *stavby*) alebo hnuteľná (*nádoby*, *šperky*, *kostry*) pamiatka získaná archeologickým výskumom; pozri *pamiatková starostlivosť*; *architektonická pamiatka*

archeologická skupina - pozri *archeologická kultúra*; *vinecká skupina*, *kuštanovická skupina*

Archeologické múzeum v Madride - pozri *Iason a ohnivý býk*; *múzeum*; *Španielsko*

archetyp – z gréc. *arché* – „počiatok, princíp, pralátka“; „pravzor, *originál*“; odvodený od primárnych predstavových schém, ktoré ďalej rozvíja *fantázia*; je základom všeľudskej symboliky, prejavujúcej sa v *mýtoch*, *snoch*, v *umení*; pozri *strom života*; *jednorožec* (*Wensleydalová*); *symbol*, *Thule* (*www*); *Wodan/Wotan*; porovnaj *prefigurácia*; *krst* (*Nový bibl. slovník*)

archetypy mytologické - pozri *Wodan/Wotan*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Mythological_archetypes

Archigram/akigrem - angl.; jedno z troch najdôležitejších *postmodernistických* hnutí pôvodom v Anglicku; skupina architektov (1960) pod vedením T.Crosbyho; vydávala rovnomenný časopis (1961-70), ktorý odrážal jej metódu - architektúru kresbou: utopistické projekty zamerané proti konvenčnosti, popkultúre, smerujúce k integrácii nových technológií do architektúry a k prekonaniu starého poňatia *mesta*; skupina zohrala významnú úlohu v architektúre 60.-70.rokov; *Plug-in-City* (P.Cook, 1964-66), *Walking City* (R.Herron, 1964), *Instant-City* (P.Cook, 1968), *Inflatable Suit Home* (D.Greene, 1968), ďalšie osobnosti: M.Weeb, W.Chalk, D.Crompton; pozri *Alchymia Studio architektúra experimentálna*

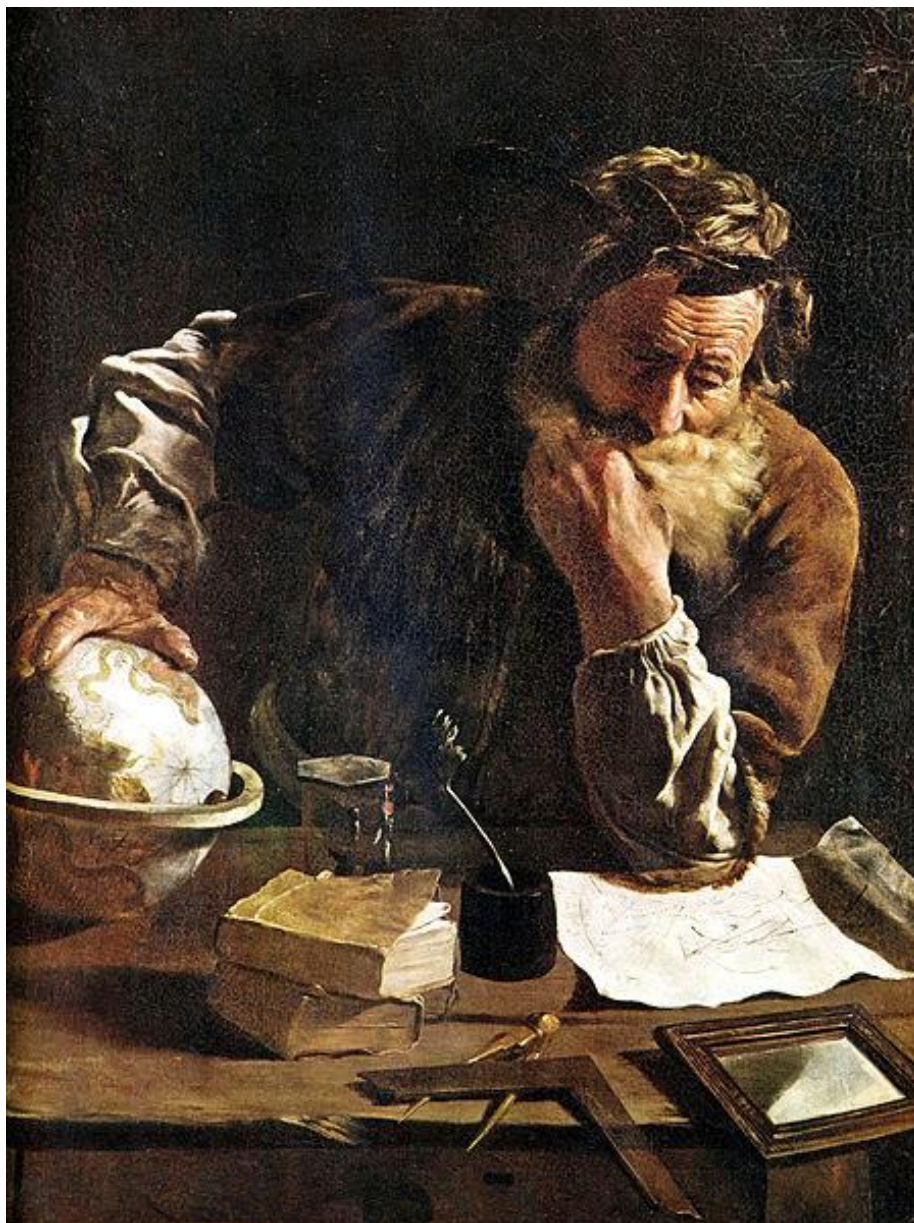
Archimedes zo Syrakúz - (†212pr.Kr.); grécky matematik, fyzik, inžinier, vynálezca a astronóm; patrili k najvýznamnejším matematikom staroveku; bol zabitý rímskym vojakom pri obrane Syrakúz; pozri *Noli tangere* (*turbare*) *circulos meos*, *latinské slová a frázy*, *grécke slová a frázy*,

<http://cs.wikiquote.org/wiki/Archim%C3%A9d%C3%A9s>

<http://www.liveinternet.ru/users/4315365/post180100442/>

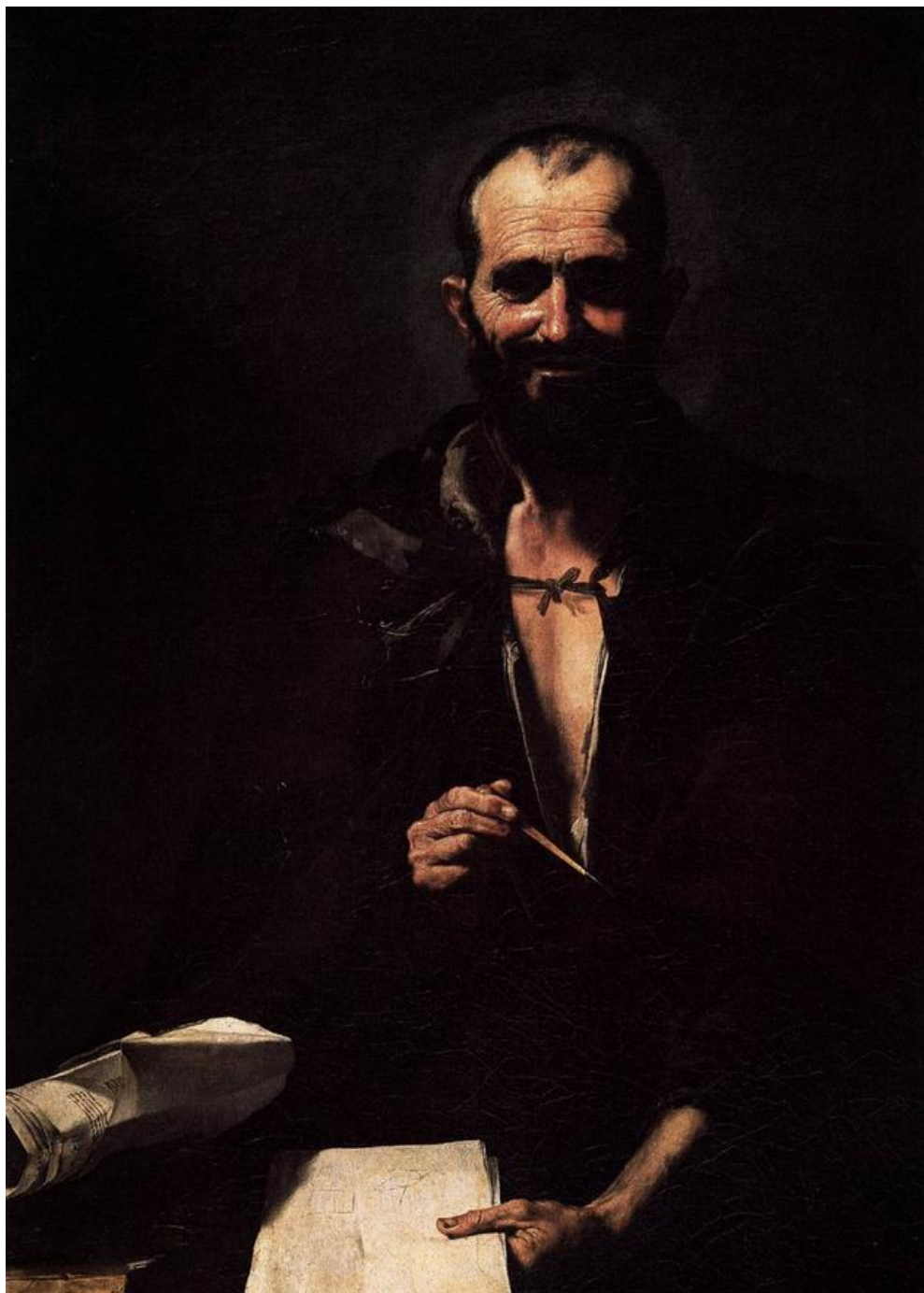
Obliehanie Syrakúz (predná strana latinského vydania „Alhazen 's Thesaurus opticus“, ktorá ukazuje, ako Archimedes zapálil rímske lode pred Syrakúzami pomocou parabolických zrkadiel)

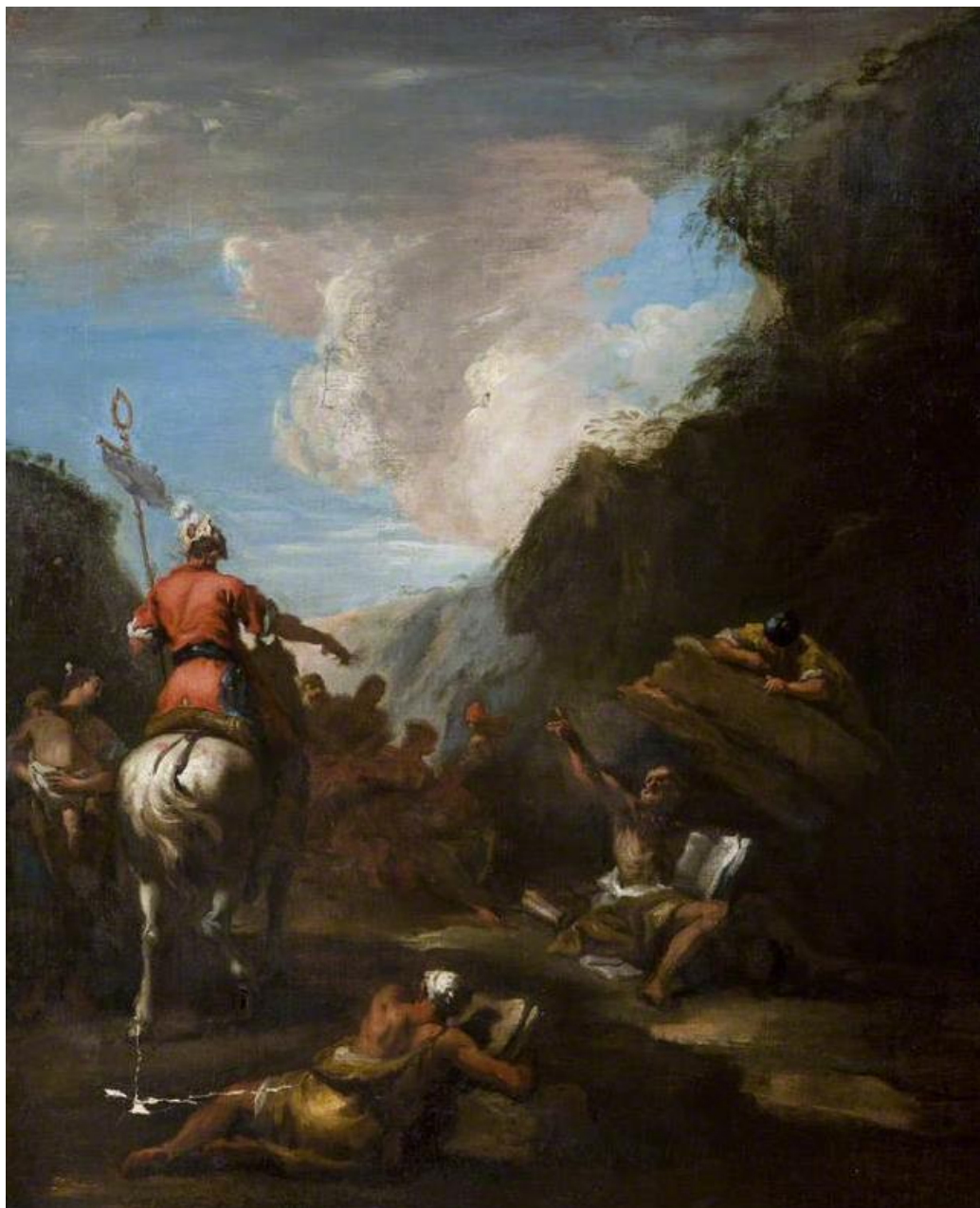
D. Fetti: Zamyslený Archimedes (1620)

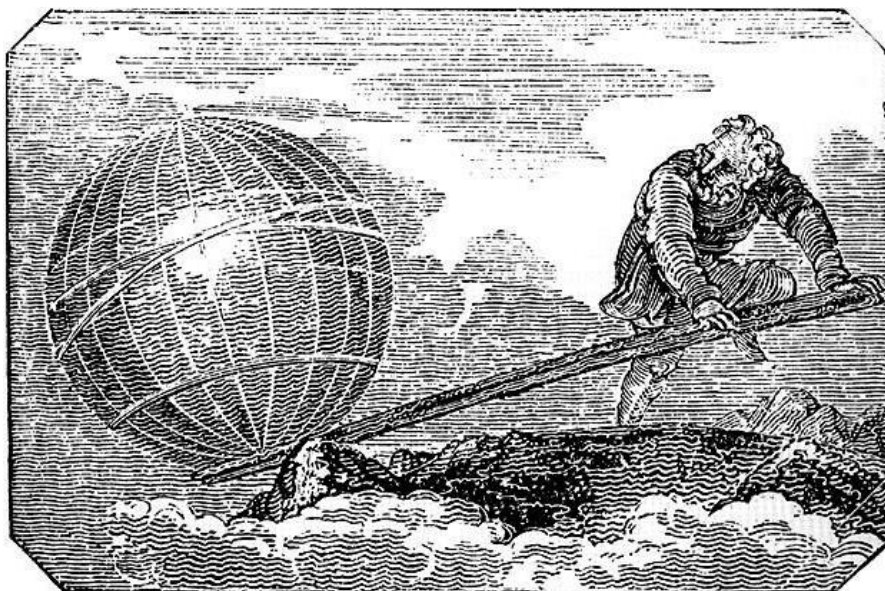
L. Giordano: Smrť Archimeda (17.st.)

J. de Ribera: Archimedes (1630)

S. Ricci: Archimedes a Gerona zo Syrakúz. Gerona zo Syrakúz žiada Archimeda opevniť mesto (1720-1730)

Archimedes dvíhajúci zemeguľu (ilustratívna rytina z Technického magazínu, 1824)

Edward Vimont (†1930): Smrť Archimeda (rytina podľa maľby E. Vimonta)

Archipenko Alexander Porfirovič - (†1964); pozri *kubizmus*
architekti - pozri *architektúra*

<http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects>

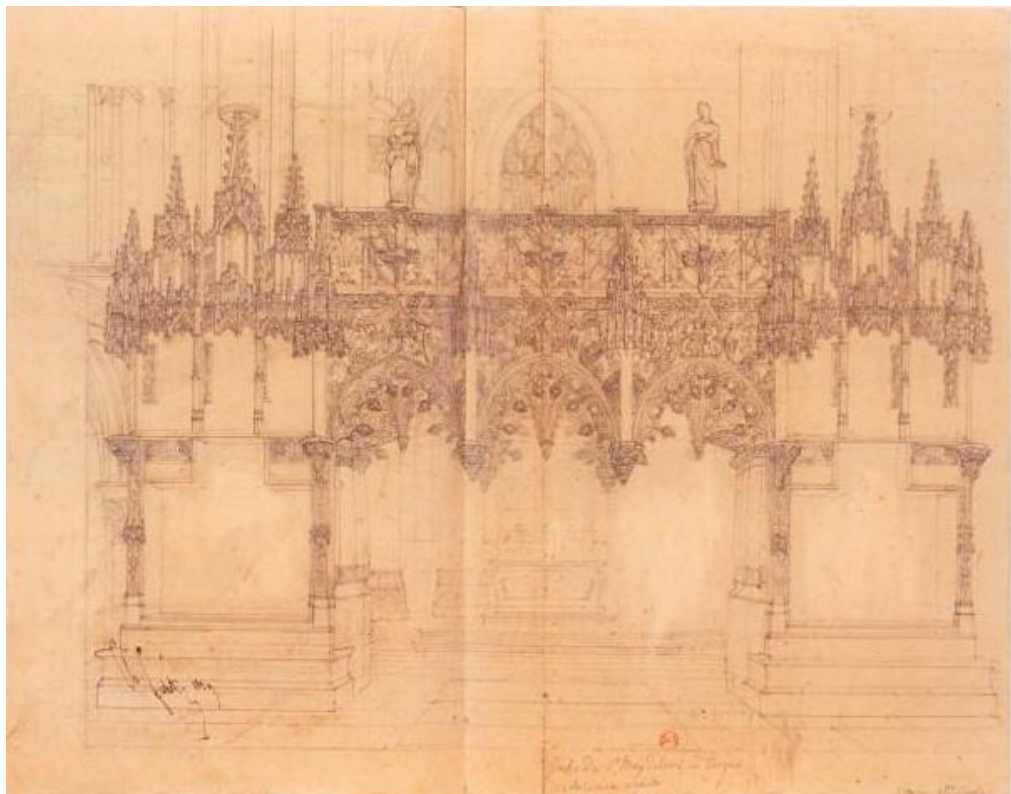
architekti belgickí - *belgickí architekti*
architekti flámski - *flámski architekti*
architekti grécki - *grécki architekti*
architekti podľa národnosti -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects_by_nationality

architekti renesanční - *renesanční architekti*
architecture parlante/aršitekür parlat - franc. doslov. - „hovoriaca architektúra“

Dudák v súvislosti s heslom *symbolizmus*: francúzska architektúra z čias Veľkej francúzskej revolúcie (1789-94) s výrazným symbolickým charakterom; arch. Ledoux: dom drevorubača v podobe sekery, dom sexuálnej výchovy v podobe *falu*; pozri *francúzske umenie*; *symbolizmus* (Dudák)

architecture ogivale/akitekče oudžaiv - angl. označenie pre gotiku, najmä francúzsku; pozri *ogival*

fara de Ste Magdeleine à Troyes (Architecture ogivale, kresba Ch. Fichot)

architekti -

<http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects>

architekti anglickí - *anglickí architekti*
architekti barokoví - *barokoví architekti*
architekti byzantskí - *byzantskí architekti*
architekti gotickí - *gotickí architekti*
architekti grécki - *grécki architekti*
architekti holandskí - *holandskí architekti*
architekti japonskí - *japonskí architekti*
architekti maďarskí - *maďarskí architekti*
architekti podľa národnosti -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects_by_nationality

architekti podľa storočia -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects_by_century

architekti podľa štýlu -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architects_by_style

architekti sicílski - *sicílski architekti*

architekti stredovekí - *stredovekí architekti*

architekti 19.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:19th-century_architects

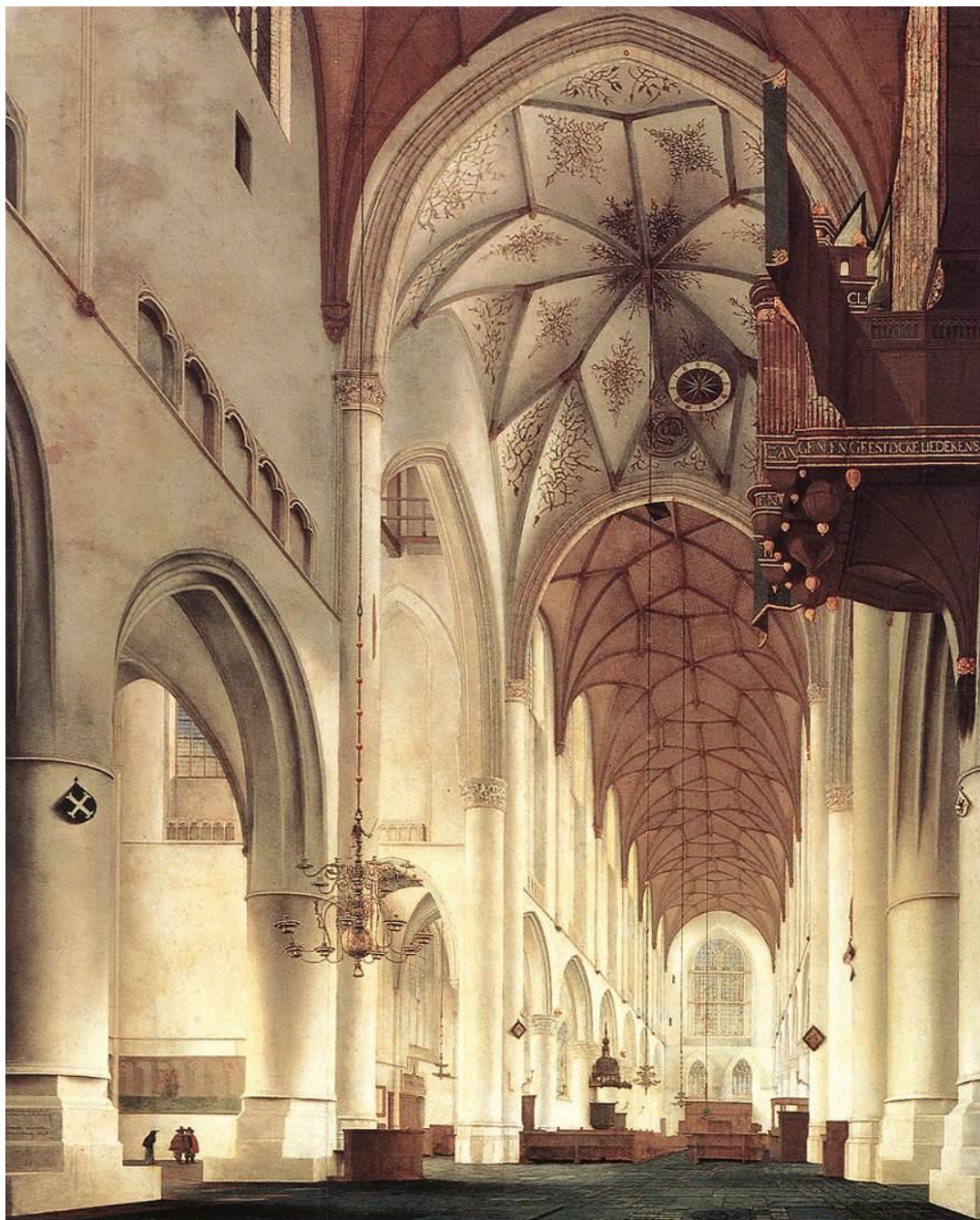
architektonická maľba - tradícia architektonickej maľby sa začala rozvíjať v Holandsku, v priebehu 16.st.; pohľady do cirkevných interiérov najmä rozkvitali v priebehu 17.st., kedy sa umelci, ako je *Pieter Saenredam* (†1665) a *Emmanuel de Witte* (†1692), maľovali detailné obrazy skutočnej aj fantastickej architektúry ako hlavné témy svojich *kompozícií*; popularita tohto žánru, ukazuje, že cirkev v Holandsku hrala dôležitú úlohu v každodennom živote (v grafike pozri architektonické rytiny *S. Kleinera*); pozri *W. S. van Ehrenberg*, *P. Neeffs I*, *P. J. Saenredam*, *P. Vredeman de Vries*, *E. de Witte*

H. Vredeman de Vries: Architektonická krajina (architektonická maľba, 542-1607)

P. Neeffs I (architektúra) a H. Francken II : Interiér gorického kostola (architektonická maľba, 17.st.)

P. J. Saenredam: Interiér kostola sv. Bava v Haarleme (architektonická maľba, 1648)

architektonická plastika - plastika architektonická

architektonická pamiatka - pamiatka, ktorá na rozdiel od ostatných stavebných pamiatok s historickým a dokumentárnym významom má aj umeleckú hodnotu; porovnaj *archeologická pamiatka*; pozri *pamiatková starostlivosť*

architektonická škola rašská - rašská architektonická škola

architektonické články - jednoduché elementy dekoratívneho (*astragal*, *oblúčkový vlys*, *konvolúta*, *obelisk*) aj funkčného charakteru (*architráv*, *stĺp*: *hlavica*, *pätká*; *klenba*), ktoré prepracovávajú a zušľachtujú základný architektonický útvar (pozri *krenelovanie*): sú nosné (*kyma*, *herma*; pozri *podpera*), ukončujúce (*lysis*, *sima*, *akrotérion*), spojovacie a deliace (*abacus*, *astragal*); podľa polohy a smeru: horizontálne (*architráv*), vertikálne (*herma*, *karyatída*, *atlant*), stúpajúce (*tympanón*) a oblúkové (*klenba*)

pozri *hlavica*, *pätká*, *oblúčikový vlys*, *makovica*, *profilácia*; *architektonické sochárstvo*, *architektonický štýl*; *pompejské maliarstvo*; *lapidárium*; *dekór*

http://sk.wikipedia.org/wiki/Kateg%C3%B3ria:Architektonick%C3%A9_prvky
http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Architektonick%C3%A9_prvky

architektonické detaily -

http://pl.wikipedia.org/wiki/Kategoria:Detale_architektoniczne

architektonické práce -

http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Opere_architettoniche

architektonické prvky - pozri *arkier*, *rizalit*, *hunky punk*, *chrlič*, *lettner*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architectural_elements

architektonické riešenia -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architectural_design

architektonické sochárstvo - *exteriérová* aj *interiérová* plastika, ktorá je podstatnou súčasťou *architektúry*; v širšom význame zahŕňa aj *architektonické články*, architektonický *dekór* (pozri *krab*, *žaba*); plastika môže byť začlenená do stavby ako pomerne samostatné dielo (v *nike*, *tympanóne* apod.), alebo môže slúžiť ako architektonický článok (*karyatída*, *atlant* apod.), alebo môže byť celkom samostatná (pozri *lamasu*, *triumfálny oblúk*); medzným typom je *záhradné sochárstvo* (diela pre architektonicky utváraný *park*); architektonické sochárstvo dôležitou súčasťou *románskeho* a *gotického umenia* (pozri *katedrála*); pozri *záhradná architektúra*; *pašiový cyklus*, *mariánske symboly*; *lapidárium*

[http://fr.wikipedia.org/wiki/Chute_\(Bible\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Chute_(Bible))
<http://www.flickr.com/photos/28433765@N07/2969052892/in/photostream/>

Adam a Eva (hlavica stĺpu, opátstvo la Madaleine Vézelay, Francúzsko, 12.st.)

Posledný súd (portál katedrály Notre-Dame v Paríži, Francúzsko, 12.-13.st.)

Schodisko kazateľnice dómu sv. Martina v Mainze (10.st.)

architektonické štýly - pozri *architektonický štýl*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architectural_styles

architektonické tvaroslovie - náuka o architektonických formách, ich vzniku, vývoji a funkcii ako súčasť náuky o *slohoch*; nezachytáva komplexne podstatu a bližšie vzťahy, iba vonkajšiu podobu diela; pozri *architektonika*

architektonické výtvary - pozri *drobné architektonické výtvary*

architektonickí sochári -

https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architectural_sculptors

architektonickí sochári americkí - *americkí sochári architektonickí*

architektonickí sochári belgickí - *belgickí sochári architektonickí*

architektonickí sochári britskí - *britskí sochári architektonickí*

architektonickí sochári českí - *českí sochári architektonickí*

architektonickí sochári flámski - *flámski sochári architektonickí*

architektonickí sochári francúzski - *francúzski sochári architektonickí*

architektonickí sochári kanadskí - *kanadskí sochári architektonickí*

architektonickí sochári nemeckí - *nemeckí sochári architektonickí*

architektonický dizajn -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architectural_design

architektonický poriadok - súbor tvarových a proporčných zásad a pravidiel, ktorými sa riadi architektonická tvorba daného *slohového* obdobia; v užšom význame *stĺpový poriadok*

architektonický priestor - trojrozmerný útvar vytvorený stavitel'skou činnosťou a vymedzený architektonickými hmotami

-architektonický priestor vonkajší: vymedzený formou otvorenou (ulica, *námestie*) alebo uzavretou (nádvorie, záhrada); vytvára *urbanistickú dispozíciu*; pozri *areál*

-architektonický priestor vnútorný: integrálna súčasť architektonického diela (*dlážka, múry, strop, klenba*); je vymedzený celkom (*interiér*) alebo čiastočne (*loggia, porticus, kononáda*); vytvára architektonickú *dispozíciu* (priestory centrálné, pozdĺžne, jednolod'ové, jednotraktové, viactraktové ap.); pozri *trakt, pulzná juxtapozícia*

Dudák: trojrozmerný útvar umelo vytvorený ľudskou stavitel'skou činnosťou, vymedzený architektonickými hmotami; hlavný výrazový prostriedok *architektúry*; v širšom zmysle je súčasťou architektonického priestoru aj priestor *urbanistický*

základné delenie:

- vnútorný priestor (*interiér*); priestor vymedzený vnútornými rozmermi a stenami stavby (dlážkou, múrmi, stropom); je integrálnou súčasťou architektonického diela (jestvujú však aj architektúry bez vnútorného priestoru (*pamätníky, mosty, pylóny*, z histórie napr. *monoptery* atď.); vnútorný priestor môže byť uzatvorený (vymedzený plnými plochami) alebo otvorený, napr. časť stien je napr. nahradená oknami, tvoriacimi prechod medzi vnútorným a vonkajším priestorom (gotická katedrála); vo väčšine prípadov (s výnimkou vyhlbených jaskynných priestorov a štôlní) vznikol spolu s vnútorným priestorom súčasne aj jeho obal - múry
- vonkajší priestor (*exteriér, urbanistický priestor*); vymedzený vonkajšími rozmermi a stenami architektúry (*fasádami, uličnými frontami* ap.) môže byť obopnutý (uzatvorený vo vnútri architektúry, napr. nádvorie) alebo môže byť otvorený (priestor uličný, námestie ap.), ktorý môže voľne prechádzať do *prírodného priestoru*
- medzipriestor (polopriestor), ktorý je z jednej alebo z viacerých strán otvorený a z ďalších (najmä zhora) je uzatvorený (*besiedka, kolonáda, lóžia, portikus, salla terrena*)

-vnímanie architektonického priestoru:

je jedným z najpodstatnejších estetických vnemov pri vnímaní architektonického diela; z hľadiska vnímajúceho je treba rozlíšiť fyzický priestor (architektonický priestor obklopený múrmi pevných rozmerov) a konceptuálny priestor (fyzický priestor vnímaný človekom, modifikovaný stanoviskom a pohybom pozorovateľa, hrou svetla a tieňa, akustickými efektmi, maľbou ap.); u niektorých stavieb a stavebných *slohov* je nebadaný rozdiel medzi fyzickým a konceptuálnym priestorom (renesancia zdôrazňujúca hmotnosť a uzavretosť stavby); u iných *slohov* je rozdiel fyzického a konceptuálneho priestoru podstatný (barok vyvolávajúci maľbou na steny a kupoly optickú ilúziu, že priestor pokračuje za hranice múrov, je premenlivý, neuchopiteľný, otvorený; pozri *trompe l'oeil, okulus*); zložitost' priestorových kvalít spôsobuje, že vnímanie architektonického priestoru nie je možné nahradiť žiadnym zobrazením architektúry, ako to je v prípade vnímania obrazu, tvaru a výzdoby fasády apod.) v súčasnosti možnosť komplexného zobrazenia architektonického priestoru významne obohatila počítačová animácia; najbližší skutočnému vnímaniu priestoru je snímanie filmovou kamerou alebo videokamerou

vývoj architektonického priestoru:

v dejinách architektúry sa objavujú rôzne poňatia architektonického a urbanistického priestoru; v *praveku* človek pravdepodobne ešte nevenoval pozornosť vnútornému prostrediu (interiéru); obydlie chápal iba ako obranu a úkryt; v starom *Egypte* bol vnútorný priestor *údolných* alebo *zádušných chrámov* husto zaplnený stĺpmi a zrejme nebola vnímaná jeho celistvosť; v *antickom Grécku* sa rozvinul vnútorný priestor iba výnimočne; dôraz bol kladený na priestor vonkajší, v ktorom ľudia predovšetkým žili (*agora*, v *helenizme* aj ulica ap.); *grécky chrám* bol príbytkom bohov, ľudia stáli pred ním; grécke divadlá boli nezakrytým priestorom; v starovekom *Ríme* sa uplatnila *klenba*, ktorá umožnila účinne aj esteticky uzavrieť vnútorný priestor; boli vytvorené veľké zhromažďovacie priestory (*thermy, chrámy ako Pantheon, baziliky* a i.); v *byzantskom* období vynikala najmä tvorba priestoru nad centrálnym pôdorysom s kupolou; výnimočným príkladom ničím nerušeného vnútorného priestoru je chrám Hagia Sophia v *Konštantínopole*; v západnej stredovekej Európe sa rozvíjalo klenbové umenie tak nad centrálnym pôdorysom, ako aj (najmä) nad pôdorysom pozdĺžnym; *románsky* priestor bol zvyčajne vymedzený základnými geometrickými formami a pôsobil svojou statickosťou a monumentalitou; dynamické *gotické*

priestory majú zdôraznenú vertikálnosť, potlačenú hmotnosť (veľké okná *katedrál*) a vyznačujú sa transparentnosťou (zložitá hra rebier, *oporných pilierov* a *kružeb*, okenné *vitráže*); urbanistický priestor stredovekého mesta je možné charakterizovať ako hradbami ohraničené miesto s hlavným námestím s *radnicou* a posvätnými centrami (chrámami) a profánnou perifériou; profánná *zástavba* je koncipovaná pre bezprostredný kontakt s človekom (divákom); stvárnenie detailov zodpovedá konkrétnemu zmyslovému vnímaniu; s profánnou zástavbou kontrastujú svojou vertikálnosťou gotické chrámy, ktorých nadľudské meradlo ako keby vytiahlo človeka mimo konkrétny priestor z konečnosti ľudského sveta; v *renesancii* (v protiklade ku gotike) bolo zdôraznené horizontálne uzatvorenie priestoru, jasne vymedzeného obalom; pre barok je typický dynamický priestor, často iluzívne poňatý, umožňujúci stále nové pohľady pri zmene stanoviska diváka; *rokokový* priestor vznikol zjemnením a zintímnením barokového priestoru; v *neoklasicizme* (myslený *klasicizmus* z obdobia 1770-1830) sa prejavila snaha o vytvorenie triezveho priestoru v duchu antiky (niekedy so zdôraznením imperiálnej témy; pozri *empír*); až od renesancie a najmä v baroku (ktoré venovalo *urbanistickému* priestoru mimoriadnu pozornosť) býva urbanistický priestor chápaný ako otvorený; dôraz je kladený na perspektívnosť pohľadov a priezorov (na geometricko-vizuálnu výstavbu priestoru); mesto sa stáva jednotným formálne esteticky komponovaným celkom; namiesto stredovekej mytologizácie priestorových významov nastupuje estetika priestoru; v 19.st. v oficiálnej architektúre prevažuje opakovanie historických schém (pozri *historizmus*), avšak s novými obsahmi, ktoré boli späté s nástupom nových stavebných typov (školy, banky, železničné stanice, divadlá ap.); niektoré priestorové koncepcie využité v priemyselnej architektúre sa stali súčasťou „vysokej“ architektúry; mestá, do tých čias vymedzené hradbami, sa po ich zrušení niekoľkonásobne rozrastajú; rozsiahle prestavby miest často výrazne pozmenili ich základnú priestorovú skladbu (Paríž, Viedeň); v 20.st. bola tvorba nových priestorov umožnená zavedením nových stavebných konštrukcií aj novými materiálmi (*železo*, *betón*, *železobetón*, rozsiahle uplatnenie *skla*); zatiaľ čo staršia architektúra väčšinou jasne vymedzovala a oddeľovala vnútorný a vonkajší priestor stavby, moderná architektúra (Wright) často usiluje o vzájomné prelínanie priestorov; urbanistický priestor *funkcionalizmu* bol ponímaný ako rovnorodé a významovo neutrálne prostredie, do ktorého sú zasadzované konfigurácie stavebných hmôt a komunikácie medzi jednotlivými funkčnými oblasťami (pozri *mesto*); bola zrušená tradičná ulica obklopená z oboch strán zástavbou; dôraz bol kladený na rýchlosť prepravy, lebo mobilita sa stala základným rysom moderného života; od 60.rokov 20.st. vznikajú reakcie na indiferentný priestor moderného mesta, obnovuje sa záujem o konkrétne priestorové formy, rehabilitovaná je ulica a námestie

pozri *jednolodový kostol/kostol sálový/sála*

architektonický štýl - obdobie *pompejského maliarstva* medzi 80-15 pr.Kr., vyznačujúci sa snahou o priestorovú ilúziu maľovanej dekorácie, ktorú vyvolávali maľované architektonické články, pred ktoré pre zvýšenie ilúzie boli postavené skutočné články, napr. stĺpy; pozri *katakomy*; *perspektíva*, *architektonické štýly*

architektonika/tektonika - v užšom význame umelecké znázornenie konštrukcie stavby; pozri *dominanta*

- 1.súbor princípov a prostriedkov architektúry ako umeleckej tvorby
- 2.umelecké a technické riešenie stavby; skladba, usporiadanie zložitého celku, umeleckého, prípadne vedeckého diela
- 3.staviteľské umenie, *architektúra*

architektúra - z gréc. „architektón“ – „hlavný tesár, staviteľ“; oblasť výtvarného umenia zameraná na stavby rôzneho zamerania; pozri *história architektúry*; *Daidalos*, *Imhotep*, *apoštol Tomáš*, *Schliemann*

pozri *Academie des Beaux-Arts*, *ambit*, *Archigram*, *architektonika*, *architektonický priestor*, *arkáda*, *arkádový rad*, *arkatúra*, *arkier*, *armatúra*, *arti del disegno*, *atika*, *átriový dom*, *autosilo*, *ausbót*, *banket*, *barokový dualizmus*, *bazár*, *biedermeier*, *box*, *bungalov*, *calofrig*, *cechy*, *centrála*, *cottage*, *curtain wall*, *cvikl*, *čínžiak*, *deambulatórium* *dispozícia*, *enfiláda*, *eskalátor*, *exteriér*, *fabion*, *falošný monument*, *fasáda*, *festón*, *frontón*, *funkcionalizmus*, *galéria*, *galéria trpasličia*, *Die gläserne Kette*, *grécky revival*, *hacienda*, *holotyp*, *huta stavebná*, *chicagská škola*, *chodba*, *inkrustácia*, *interiér*, *koldom*, *kolonáda*, *konštruktivizmus*, *loggia*, *markíza*, *minimal art*, *ochodza*, *oblúk*, *OKAL*, *okno*, *pavlač*, *pavilón*, *pavlač*, *pilier*, *podlubňa*, *podmurovka*, *postmoderna*, *pulzná juxtapozícia*, *purizmus*, *Quadrangle (architecture)*, *reduta*, *revival*, *rímsa*, *rímsky klasicizmus*, *rondel*, *sima*, *slobodní murári*, *stavba škrupinová*, *skeletová*,

stavba tehlová, stavba zrubová, stredoveké profánne stavby, stavebná čiara, supraporta, suprafenestra, sufita, superpozícia, svetlík, symbolizmus v architektúre, urbanizmus, stavebné inžinierstvo, stavebný materiál, staviteľstvo, škrupinová konštrukcia, tektonika, terasa, trakt, uväznená miestnosť, valba, veranda, viadukt, vikier, villa, volské oko, zemnica, zlatý rez

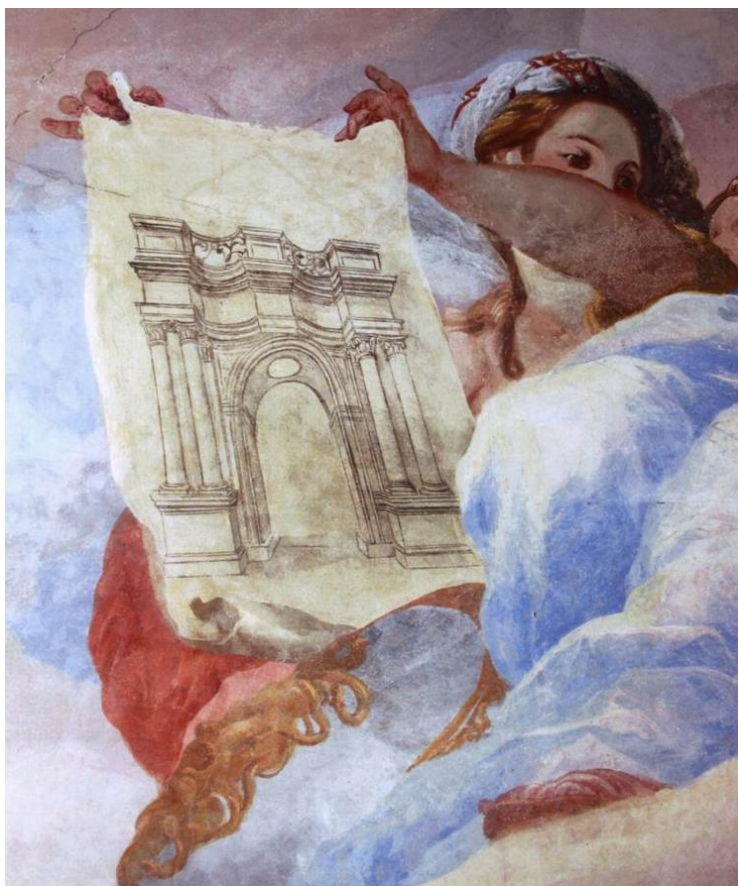
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Arkitektur>

http://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_%C3%B6ver_arkitektoniska_ord_och_begrepp

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Architekt%C3%BAra>

http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:D%C4%9Bjiny_architektury

<http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture>

J. M. Rottmayr: Alegória architektúry (freska, 1705-1708)

A. Vallayer-Coster: Atribúty maliarstva, sochárstva a architektúry (1769)

architektúra africká - africká architektúra

architektúra anglická - anglická architektúra

architektúra antická - antická architektúra

architektúra arabská - arabská architektúra

architektúra asýrska - pozri bít chiláni

architektúra baroková - baroková architektúra

architektúra brazílska - pozri pedra lioz, pedra savao, jezitský sloh, estípite

architektúra britská - britská architektúra

architektúra budhistická - budhistická architektúra

architektúra bulharská - pozri pravoslávna architektúra

architektúra bytová - odvetvie zaoberajúce sa architektonickým riešením bytu, jeho prevádzkou, *dispozíciou*, vnútorným zariadením, *nábytkom* a ostatnými doplnkami (bytový textil, sklo, keramika, um. diela), v snahe vytvoriť slohovo aj esteticky zjednotené *životné prostredie* s priaznivým vplyvom na užívateľa; pozri tzv. *Balloon Framsystem*; *mobiliár*

architektúra byzantská - byzantská architektúra

architektúra cirkevná - cirkevná architektúra

architektúra cisterciánska - cisterciánska architektúra

architektúra clunyjská - clunyjská architektúra

architektúra česká - pozri *vladislavská gotika*, "*sedliacky barok/selské baroko*", *saská renesancia*, *česká renesancia*; *emporový kostol*

architektúra čínska - pozri *pchaj-lou*

tzv. **architektúra dekoratívna** - pozri *Decorated Style*

architektúra drevená - pozri *kostol artikulárny*, *pravoslávna architektúra* (Rusko)

architektúra egyptská - egyptská architektúra

architektúra experimentálna - pozri *Archigram*, *Archizoom Associanti*

architektúra expresionistická - expresionistická architektúra

architektúra francúzska - francúzska architektúra

architektúra grécka - grécka architektúra

architektúra gotická - gotická architektúra

architektúra grécka - grécka architektúra

architektúra hight tech - hight tech architektúra

architektúra holandská - *holandská architektúra*

architektúra hovoriaca - *architecture parlante*

architektúra chetitská - *chetitská architektúra*

architektúra iluzívna - *iluzívna architektúra*

architektúra indiánska - *indiánska architektúra*

architektúra indická - *indická architektúra*

architektúra islamská - *islamská architektúra*

architektúra janovská - *janovská architektúra*

architektúra japonská - *japonská architektúra*

architektúra klasická - *klasická architektúra*

architektúra krajinná - *krajinná architektúra*

architektúra laoská - *laoská architektúra*

architektúra ľudová - *ľudová architektúra*

architektúra maďarská - *maďarská architektúra*

architektúra manieristická - *manieristická architektúra*

architektúra maurská - *architektúra maurská*

architektúra mexická - pozri *mexická škola, pueblovská škola, chiluca, tezontle, jezuitský sloh; tablero, tabler (tablero-talud), talud*

architektúra mezopotámska - pozri *bít chiláni, zikkurat, klenba lípaná*

architektúra mongolská - pozri *suburgahn*

architektúra neapolská - *neapolská architektúra*

architektúra nemecká - *nemecká architektúra*

architektúra organická - inšpirovaná prírodnými formami; v súlade s ľudstvom a jeho prostredím; jej predstaviteľom bol americký architekt *Frank Lloyd Wright* a *Louis Henri Sullivan* (pozri *chicagská škola*)

https://en.wikipedia.org/wiki/Organic_architecture

architektúra perzská - *perzská architektúra*

architektúra podľa dátumu - pozri *história architektúry*

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture_by_date

architektúra podľa funkcie -

http://fr.wikipedia.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Architecture_par_fonction

architektúra podľa krajín -

http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Arquitectura_por_pa%C3%ADs

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture_by_country

architektúra podľa obdobia -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture_by_period

architektúra podľa povolania -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture_occupations

architektúra podľa storočí -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:Architecture_by_century

architektúra podľa štýlu -

http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Architetture_per_nazione_per_stile

http://it.wikipedia.org/wiki/Categoria:Architetture_per_stile

architektúra portugalská - *portugalská architektúra*

architektúra pravoslávna - pravoslávna architektúra

architektúra prériová - pozri *prériová škola*

architektúra profánna - architektúra svetská; pozri *stredoveké profánne stavby; grécka architektúra, rímska architektúra; profánny*

architektúra ravenská - ravenská architektúra

architektúra ražná/tehlová - stavby z tehál bez omietky časté už v Egypte, Asýrii a Babylonii, v stredoveku v západnej Európe

J. van der Heyden: Pohľad na Delf (1670)

J. van der Heyden: Fasáda kostola Westerkerk pri kanále (1670)

architektúra revolučná - *revolučná architektúra*

architektúra rímska - *architektúra rímska*

architektúra rokoková - *rokoková architektúra*

architektúra románska - *románska architektúra*

architektúra ruská - *ruská architektúra*

architektúra sakrálna - *sakrálna architektúra*

architektúra skalná - hrobky a chrámy hĺbené v skalách; už hrobkové *komory* v *neolite* (India); staroveké *skalné chrámy* v Egypte a skalné hrobky panovníkov od 18. dynastie (pozri Dudák: *egyptská architektúra pohrebná*); *architektúra pohrebná* od 18. dynastie); skalné chrámy v Iránu, Turecku a najmä v Indii (pozri *ratha*, *vihára*; *Elóra*) a Číne; často zdobené architektonickou plastikou a maľbami; pozri *monolit*

architektúra skulpturálna - *skulpturálna architektúra*

architektúra slovenská - *slovenská architektúra*

architektúra Spojeného kráľovstva - *Spojené kráľovstvo (architektúra)*

architektúra stredoveká - *stredoveká architektúra*

architektúra stredoveká kresťanská - *stredoveká architektúra kresťanská*

architektúra španielska - *španielska architektúra*

architektúra švajčiarska - *švajčiarska architektúra*

architektúra talianska - *taliánska architektúra*

architektúra USA - pozri *chicagská škola*

architektúra veľkomoravská - *veľkomoravská architektúra*

architektúra vizigótska - *vizigótska architektúra*

architektúra záclonová - *záclonová architektúra*

architektúra záhradná - *záhradná architektúra*

architektúra 12.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:12th-century_architecture

architektúra 13.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:13th-century_architecture

architektúra 14.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:14th-century_architecture

architektúra 15.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:15th-century_architecture

architektúra 16.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:16th-century_architecture

architektúra 18.st. -

http://en.wikipedia.org/wiki/Category:18th-century_architecture

http://es.wikipedia.org/wiki/Categor%C3%ADa:Arquitectura_del_siglo_XVIII

architráv - z gréc. archai – „prvý, popredný“; lat. trabs – „klát, brvno“; tiež *epistylus*

-kamenný trám, ležiaci vodorovne na stĺpoch alebo iných podporách (v *neolite* pozri *dolmen*, *talayota*), t.j. spodná časť *kladia*; v *antike* členený *triglyfmi* a *metópami*, niesol *rímsu*, strechu a z východnej a západnej strany trojuholníkový štít (pozri *tympanón*); *dórske* architráv - hladký, *iónske* - trikrát odstupňovaný, *rímske* - zdobený *reliéfmi*; pozri *taenia*, *regulae*, *guttae*, *kalymatia*, *podval*/*podvlak*

Dudák: vodorovný pravouhlý preklad (brvno), nesený podporami (*stĺpy*, *piliere*); v jednoduché forme použitý už v megalitických stavbách (pozri *megalit*: *dolmen*); v Egypte opracovaný do pravidelných hranolov a zvyčajne zhotovený jediného kameňa (pozri *monolit*); v *Karnaku* 8m dlhý; v *antike* a v architektúre z nej vychádzajúcej (románsky sloh, renesancia atď.) je architráv tá časť *kladia*, ktorá leží priamo na *abaku* hlavíc stĺpov alebo na pilieroch; v *gréckej architektúre* sa uplatňuje v *stĺpovom poriadku* (pozri *stĺpový poriadok grécky*); v *dórskom poriadku* je hladký (hore ukončený páskou), v *iónskom* a *korintskom poriadku* je členený dvoma alebo častejšie tromi pozdĺžnymi pásmi; často zložený aj z troch kusov kladených vedľa seba, niekedy tiež na seba; v *helenistickej architektúre* najčastejšie konštruovaný z jedného kusa, v *architektúre rímskej* bol často zostrojený ako *klenba* s priamym oblúkom (ktorý je v murive odľahčený skrytým oblúkom odľahčujúcim > počiatočná fáza *archivoltového systému*); neskoršie boli súčasťou architrávu iba vymodelované ako *dekoračný prvok* v rámci *archivoltového systému*

H. Vredeman de Vries: Capriccio s galériou a dvojicou milencov (architektonická maľba, 1568)

J. Tintoreto: Svadba v Káne (16.st.)

B. van Bassen: Podobenstvo o boháčovi a Lazárovi. Lazár v paláci boháča (1620-1630)

H. Francken II a P. Vredeman de Vries (architektúra): Spoločenská scéna (1600)

G. Mallý: Príprava obeda (1896-1916)

A. Veselý: Architráv (konceptuálne umenie)

sýrsky architráv, architrávový systém, archivoltovým systémom, archivolta, cvikl, oblúk, čelo oblúka, apsida, kríženie, loď, portál, pylón, propylaje, brána, Archizoom Associati

architráv sýrsky - sýrsky architráv

architrávový systém - stavebná konštrukcia a architektonický kompozičný útvar založený na princípe spojenia zvislej podpory (stĺpu a piliera) a vodorovného prekladu (*architrávu*); pravdepodobne najstarší spôsob zastrešenia a riešenia stropu stavby; preklad bol pôvodne tvorený z dreveného trámu alebo kamenného kvádra a jeho rozpätie závisí od dĺžky trámu a nosnosti jeho hmoty; najväčšia dĺžka kamenných prekladov bola maximálne 8m; na rozdiel od *klenby*, u ktorej je materiál namáhaný iba v tlaku, má materiál prekladu tendenciu sa prehýbať (čiže je namáhaná horná časť v tlaku a dolná časť v ťahu); prvým príkladom architrávového systému sú praveké *dolmeny*; typickým príkladom rozvinutého architrávového systému je *stĺpový poriadok* antiky a neskoršie *renesancie*; od rímskej doby bol architrávový systém často kombinovaný s *archivoltovým systémom* a architráv bol niekedy iba vymodelovaný ako dekoratívny prvok

archiválie - listinné a písomné doklady (*mapy, plány, rukopisy, zmluvy* apod.), ktoré sú právne závažné, dokumentárne cenné, s trvalejším kultúrnym a spoločenským významom; pozri *dielo literárne, múzeum*

archív, archivári - súhrn písomných a príbuzných *pamiatok*, písomností dokumentárnej povahy, ktorý vznikol výberom pre správne alebo vedecké účely; budova alebo miestnosť, kde je uložený; *patrónom* archivárov je sv. Vavrínek; pozri *archiválie, polyptychon; kunsthalle*

archív filmový - filmotéka

archív fotografický - fototéka

archív rímsky - pozri *tabularium*

archivolta - z gréc. *archai* – „prvý, popredný“, tal. *volta* – „oblúk“

-plasticky zvýraznené čelo architektonického *oblúka* zdobené *vlysmi* s ornamentálnymi pásmi (*románsky sloh*) alebo *figúrami* (*gotika*); zvyčajne oddeľuje hlavnú *lod'* od *križenia* alebo *apsidy*; členenie odvodené z *architrávu*; pozri *cvikl*

Dudák: *klenbový pas* vo tvare profilovaného *oblúka*; významný prvok *rímskej architektúry*; od renesancie sa archivoltou zvyčajne mieni nie celý oblúk, ale iba plasticky zdôraznené alebo ploché orámovanie *čela oblúka*; na spojení archivoly a zvislej podpory je založený *archivoltový systém*; archivolta sa však používala aj ako ozdobný prvok zdôrazňujúci *tektónickú* štruktúru; plastické členenie archivoly bolo odvodené z *architrávu*; samotnú archivoltu je možné interpretovať ako architráv ohnutý do oblúka; ojedinele sa archivolta objavila už v období *helenizmu*, rozšírená bola najmä v monumentálnej rímskej architektúre (pozri *triumfálny oblúk*); v *románskom slohu* sa nazýva archivoltou aj odstupňovaný útvar *portálového oblúka*; pozri *Posledný súd* (Hall)

archivoltový systém - tiež *oblúkový systém*; stavebná konštrukcia založená na spojení zvislej podpory (*pilier, stĺp*) a *oblúka* s plasticky zdôrazneným čelom (*archivoltou*); ojedinele bol archivoltový systém použitý už v *helenistickej architektúre*, vo veľkej miere používaný v *rímskej architektúre* (inžinierske stavby: mosty, *akvadukty* ale aj oficiálne stavby: najskôr v kombinácii s *architrávovým systémom*; napr. *Koloseum*)

Archizoom Associati/arkicom asočiati – tiež *arkicoom*; jedno z troch najdôležitejších *postmodernistických* hnutí v Taliansku; avantgardná skupina architektov a dizajnérov hlásiaca sa k extrémnemu radikalizmu; založená 1966, hlavný teoretik A.Brazi (spolupracoval aj so skupinami *Alchymia Studio* a *Memphis*; autor knihy o talianskom *dizajne new wave* – „nová vlna“: „*The Hot House*“; skupina Archizoom Assonciati absorbovala elementy *pop-artu* do tzv. *antidizajnu* alebo *banal designu*; čerpá aj z *art déco* a ironizuje tzv. *dokonálú formu* (*good form*) existujúcich štýlov s cieľom vytvoriť súčasný dizajn *nábytku* v prostredí *pop-artového happeningu*; nereprezentatívna forma, *neoodadaistické* objekty zahrnujúce prvky *psychodelického umenia* 60.rokov s typickou *bizarnou farebnosťou* a dynamikou foriem; (A.Branzi, De Pas, D'Urbino, Lomazzi); pozri *Alchymia Studio*

archón - starogrécky člen rady starších volený na doživotie; pozri *areopag; grécka antická kultúra; olympijské hry*

-člen zboru deviatich najvyšších úradníkov v antických *Aténach* a iným mestských štátoch; prídavné meno archontský; pozri *Sofia/Pistis Sofia*

http://es.wikipedia.org/wiki/Arconte_ep%C3%B3nimo

http://en.wikipedia.org/wiki/Eponymous_archon

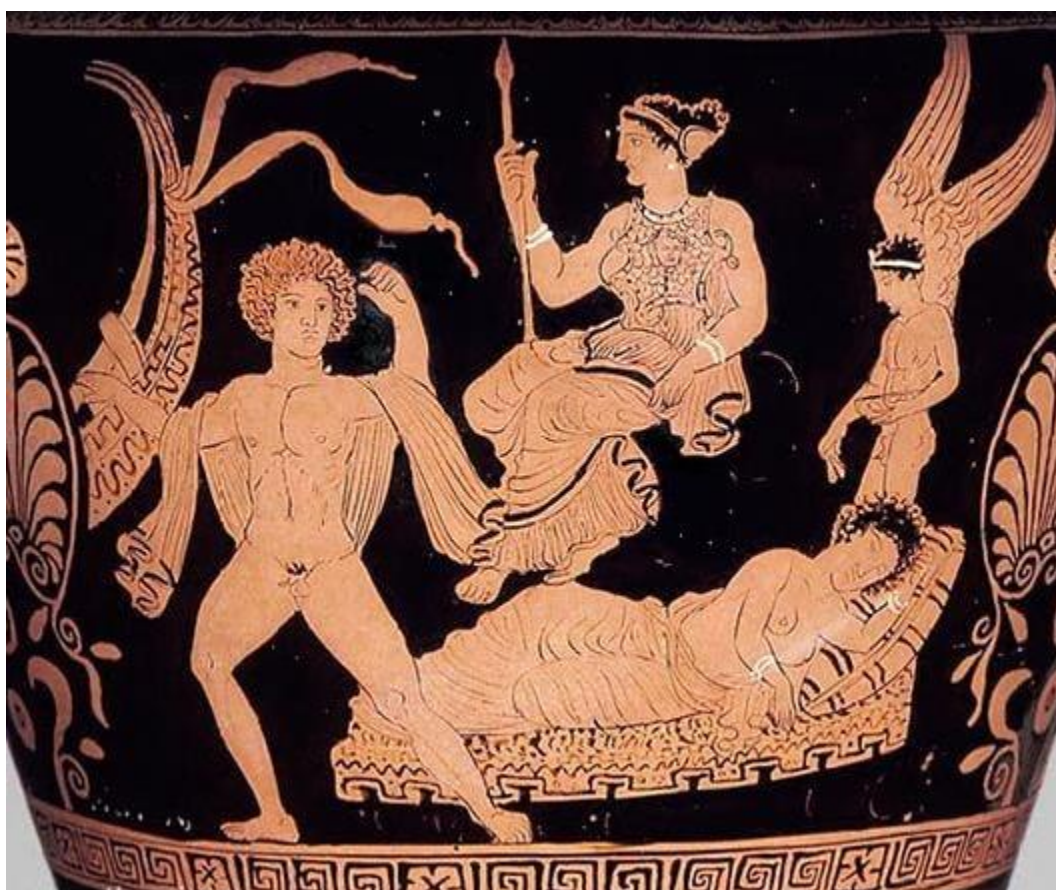
Ariadna - v *gréckej mytológii* dcéra kráľa *Mínoa* a *Pasifaie*, sestra *Faidry*, *Deukaliona*, *Androgea*; pomohla *Theseovi* vyviaznuť z *Labyrintu* za pomoci kľbka nítí, ktoré jej daroval stavitel' *Labyrintu Daidalos*;; uprchla s ním na *Krétu*, ale na *Naxu* ju spiacu *Theseus* opustil; neskoršie sa stala

manželkou boha *Dionýza*; korunku z jej hlavy hodil Dionýzos na nebesá, kde sa z nej stalo súhvezdie (pozri *metamorfóza*); po smrti vzal Ariadnu *Zeus* na nebo ako hviezdu; v poantickom umení zobrazovaná pri korunovácií hviezdou korunou (Tintoreto, C.da Conegliano); (A.Carracci, Poussin, W.Nowak, J.G.Schadow, G.Kolbe, J.Mařatka)

L. Corinth: Ariadna na ostrove Naxos

Zamarovský v súvislosti s heslom *Theseus*: Thesea sa zaľúbila Mínoova dcéra Ariadna, ktorá mu tajne pomáhala zvíťaziť nad *Mínotaurom*; doniesla mu čarovný meč pre boj s obludou a kľbko nití, aby ho mohol na ceste labyrintom rozmotávať a potom sa vrátiť späť; Theseus zanechal aténskeho zajatcov pri vstupe do labyrintu a ďalej pokračoval sám; v ťažkom boji zvíťazil nad *Mínotaurom*; potom všetci aj s Ariadnou rýchlo nasadli na loď, poprerázali krétskym lodiam v prístave dná a prchali z Kréty; po zastávke na ostrove Naxos, kde doplnil zásoby vody a odpočinul si, Theseus pokračoval ďalej bez Adriadny, lebo sa mu vo sne zjavil boh *Dionýzos* a rozkázal Ariadne, aby zostala na ostrove, lebo sa s ňou chce oženiť; podľa inej verzie ju Theseus na ostrove pre samý chvat zabudol; podľa ďalšej verzie ju tam nechal úmyselne, lebo sa mu zapáčila Adrianina mladšia sestra *Faidra*

<http://whosthatgirl-searchme.blogspot.sk/2011/11/ariadne.html>

Theseus opúšťa Ariadnu na ostrove Naxos (apúlsky červeno figurový stamnos, 400-390 pr.Kr.)

A. Carracci: Triumf Bakcha a Ariadny (freska z cyklu Lásky bohov, Galerie Farnese v Ríme, 1597)

J. Tintoreto: Bakchus, Venuša a Ariadna (16.st.)

Tizian: Bakchus a Ariadna (16.st.)

J. van Loo: Ariadna (1652)

E. Le Sueur: Bakchus a Ariadna (17.st.)

L. Giordano: Bakchus a Ariadna (17.st.)

L. Giordano: Bakchus a Ariadna (17.st.)

L. Giordano: Triumf Bakcha a Ariadny (17.st.)

A. Coypel: Bakchus a Ariadna (17.-18.st.)

A. Coypel: Bakchus a Ariadna na ostrove Naxos (1693)

E. de Morgan: Ariadna na ostrove Naxos (1877)

J. Vanderlyn: Spiaca Ariadna na ostrove Naxos (1808-1812)

L. Corinth: Dionýzos prichádza za Ariadnou na ostrov Naxos (1913)

Ariadnina niť - kľbko nití, ktoré dostala *Ariadna* od staviteľa Labyrintu *Daidala* a ktoré dala *Theseovi*, aby sa mohol vrátiť z bludiska; pozri *grécka mytológia*, *Labyrint*

arianizmus - starokresťanská sekta popierajúca božský pôvod *Krista*; *Kristus* bol výnimočnou bytosťou, stvorenou Bohom z ničoho ako prvé bytie (porovnaj *Adam Kadmon*); hlásateľom carihradský kňaz *Areios* z Alexandrie; odporcom bol napr. *Zenon*, *Bazileus*, *Ambróz* alebo *Atanazius* (pozri *Nový zákon*); arianizmus bol na koncile Nicejskom roku 325 vyhlásený za bludárstvo; *germánske* kmene, najmä západní *Gótovia* (pozri *Vizigóti*, *Ostrogóti*) boli umiernenými ariánmi až do 6.st.; pozri *kresťanstvo*; *alfa a omega* (*Lurker*); *Vyzliekanie Krista*, *Bičovanie*; *kacír/heretik*; *Akakios Cezarejský*, *Fulgencius z Ruspe*, *Ulfilasova gótska biblia*, *Madonna delle Torri*

Ariel - *Beliana*: meno vyskytujúce sa v rôznych významoch na viacerých miestach *Starého zákona*; (osobné meno: *Ezdráš* 8,16; symbolické pomenovanie *Jeruzalemu*: *Izaiáš* 29,1-7); v neskoršej židovskej *démonológii* meno anjela (pozri kresťanského *archanjela Uriela/Ariela*); v magických spisoch neskorého stredoveku a raného novoveku duch, neskôr vládca prírodných živlov, v čarodejných knihách jeden z vládcov *pekla*; pozri *mágia*

www v súvislosti s heslom *Samael*: v *gnosticizme* (apokryf *Jána z Nag Hamnmadi*) je *Samael* tretím menom *Demiurga*, ktorého ďalšie mená sú *Yaldabaoth* a *Saklas*; v tejto gnostickej súvislosti *Samael* znamená „slepý boh“ (témou slepoty, v zmysle slepoty duchovnej, sa zaoberajú všetky gnostické diela); má vzhľad leva s tvárou *hada*; texty z *Nag Hamnmadi* ho spomínajú aj ako *Ariela*

Aries - lat. – „baran/skopec“

Árijovia - *Árjovia*

Arion - v *gréckej mytológii* básnik a spevák, zázračne zachránený *delfínom*; jeho otcom bol podľa jednej verzie *Poseidón* alebo bližšie neznámy *Kukles*; keď ho počas plavby do Korintu prepadli a olúpili námorníci a navyše ho chceli zo strachu pred prezradením zločinu aj zabiť, ponúkol im všetky

peniaze, dali mu vybrať: buď spácha *samovraždu* na lodi, a potom ho po pristátí riadne pochovajú, alebo skočí do mora; Arion si vybral druhú mopcnosť, ale predtým žiadal, aby si ešte raz mohol zahrať na *lýre* a zaspievať; keď skončil, pustil sa do vody, ale neutopil sa; jeho spev a hudba totiž prilákali k lodi krdel' delfinov, jeden z nich ho vzal na chrbát a plával s ním až k mysu Tainaru, kde ho potom bez úhony vysadil na breh

P. Bruegel St.: Tri karavely v poryve búrky s Arionom na delfinovi

N.-N. Coypel: Arion hrá na lýre, nesený delfínom (1724)

Aristaios - v gréckej mytológii syn Apolóna a Nymfy – Kyréne; žil v údolí Tempos

Aristander z Talmessu - veštec; pozri Alexander Macedónsky

http://pl.wikipedia.org/wiki/Aristander_z_Telmessos

Aristides - 2.st.; aténsky kresťanský filozof a apologéta; pozri narodenie z Panny

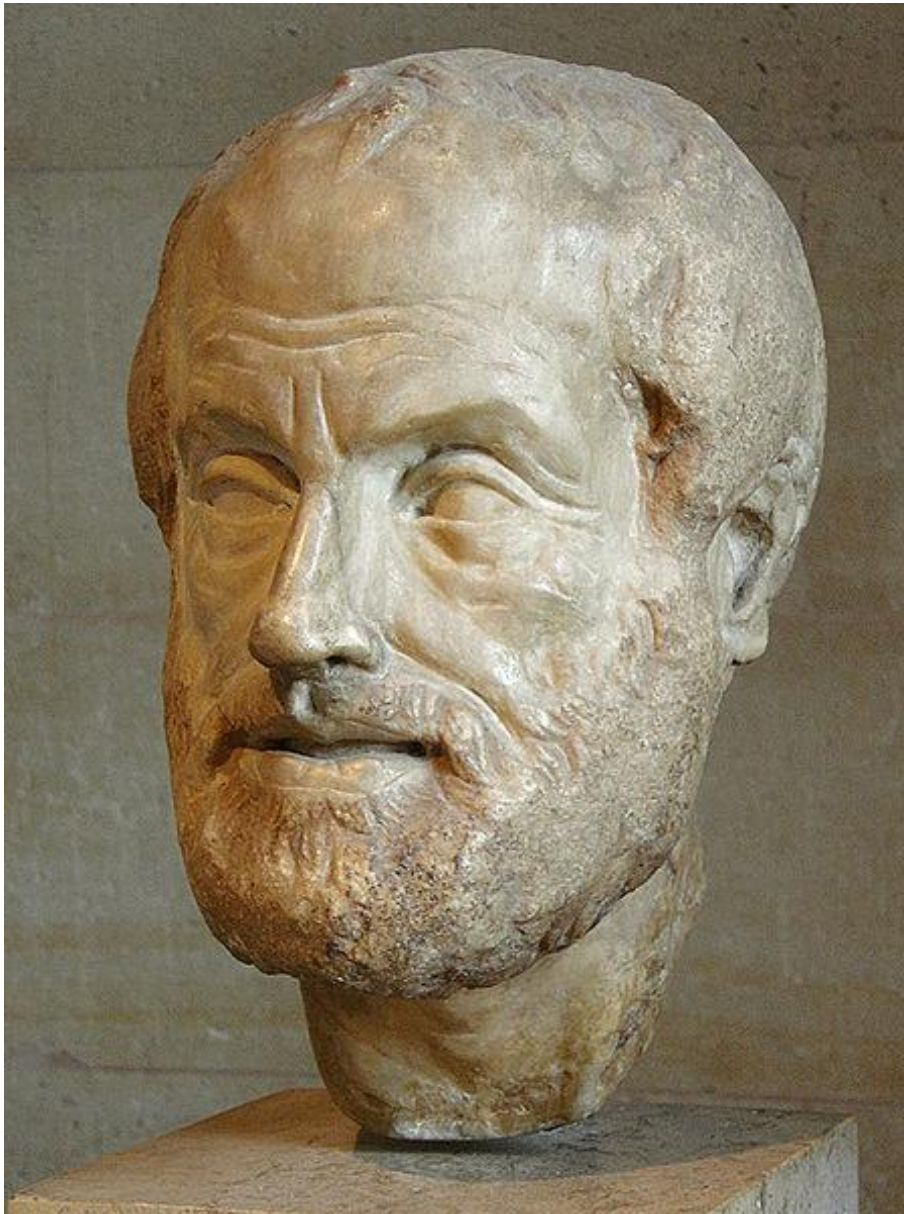
Aristoteles - (†322 pr.Kr.); grécky: Αριστοτέλης/Aristoteles; starogrécky filozof a encyklopedický vedec (polyhistor), filozof staroveku, zakladateľ logiky a mnohých ďalších špeciálnovedných odvetví (psychológie, zoológie, meteorológie atď.); bol synom Nikomacha, lekára na macedónskom kráľovskom dvore; veľmi mladý osirel; podporovaný príbuznými odchádza do Atén, štúdium v Aténach, v Platónovej akadémii; Aristoteles strávil v Akadémii 20 rokov svojho života pod Platónovým vedením; 347 pr.Kr. umiera Platón a Aristoteles odchádza z Atén do Malej Ázie do Assu Atarneia, kde sa venoval vedeckej práci a kde sa aj oženil s príbuznou vládca Hermia; po návrate do Atén Aristoteles zakladá vlastnú školu Lykeion, ktorá dostala populárny názov peripatetická škola; viedol ju až do roku 323 pr.Kr., keď ušiel z Atén; obžalovali ho totiž z bezbožnosti pre jeho spriaznenosť s macedónskym dvorom; to pokladali pravdepodobne aj za jeho politickú orientáciu; 343 pr.Kr. Filip Macedónsky pozval Aristotela za vychovávateľa svojho syna, budúceho Alexandra Veľkého; v stredoveku Aristotela nazývali jednoducho „Filozof“; pozri filozofia, klasicizmus 2, kompozícia, krása, štyri živly, základné farby, Paracelsus, Averroes, Phyllis

<https://sk.wikipedia.org/wiki/Aristoteles>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Aristotle>

<http://it.wikipedia.org/wiki/Aristotele>

http://www.webumenia.sk/web/guest/graphic/-/staticresults?orderBy=DATING_ASC&items=14&query=&layout=gridLayout&images=true&searchFor=data&page=5

Aristoteles (rímska kópia Lyssipovej busty, 1.-2.st.)

P. Veronese: Aristoteles (16.st.)

J. de Ribera: Aristoteles (1637)

F. Hayez: Aristoteles (1811)

Aristoteles a Phyllis - pozri *Phyllis*

aristotelizmus - súhrnný názov pre smery vychádzajúce z Aristotelovej filozofie, resp. na ňu nadväzujúce; antický mysliteľ a filozof Aristoteles zo Stageiry (384-322pr.Kr.) vytvoril základné myšlienkové formy (pojmy, sudy, úsudky), vytvoril prvý logický systém, ktorého hlavnou časťou bolo učenie o kategorickom sylogizme (type deduktívneho úsudku); vesmír považoval za priestorovo konečný, usporiadaním a časovo večný; človeka chápal ako spoločenskú bytosť a odporúčal vládu strednej vrstvy (otrokárov), ktorá má sledovať obecný prospech; z jeho spisu o umení sa zachovala časť venovaná tragédii; definoval ju ako zobrazenie deja, ktorého cieľom je vyvolať u diváka psychickú očistu (katarziu); z aristotelizmu vychádzala rétorická barokového umenia (pozri *barok*), na aristotelizmus nadväzoval Descartov *kartuzianizmus* 17.-18.st. (pozri *klasicizmus*), *dekadencia* z prelomu 19.-20.st.; pozri *Alexander Veľký*; *Hypantia*; *Descartes*; *klasicizmus 2*

arita jaki - pestrofarebný japonský *porcelán* z ostrova Kjúšu, ktorú začal 1598 Kórejčan Ri Sam-pchjong; prevládajúca modro-biela farebnosť, ktorú v 17.st. zúšľachtil K. Sakaida; porcelán sa dovážal do Európy od 17.st. pod názvom *imari/imarijský porcelán*; pozri *porcelán japonský*

aritmetika - pozri *matematika*

J. Sadler I. podľa M. de Vos: Aritmetika (16.-17.st.)

Arius - (†336); gréc. Ἀρειος/Areios; kresťanský kňaz z Alexandrie, od ktorého dostal názov *arianizmus* ako jeden z *heretických* smerov 4.st.; napriek tomu, že by sa mohlo zdať, že Arius bol pôvodcom učenia, ktorá nesie jeho meno, debata o vzťahu Božieho Syna a Otca nezačala s ním; táto téma bolo prerokovaná niekoľko desiatok rokov pred jeho príchodom; Arianom len zosilnela a bola prenesená z cirkvi medzi veriace publikum; rekonštruovať život a doktrínu Aria náročná úloha, pretože žiadny z jeho pôvodných spisov neprežil; cisár *Konštantín* nariadil ich spaľovanie, ešte keď Arius bol stále nažive, a všetky, ktoré prežili túto čistku, boli neskôr zničené jeho

ortodoxnými oponentmi; práce prežili iba vo forme odkazov v dielach kritikov Aria, ktorí ho označili za kacíra

M. Wolgemut, W. Pleydenwurff, H. Schedel: Arius (Norimberská kronika, 1493)

Árjovia - v preklade – „ušľachtilí“; pastierske kmene prichádzajúce zo stepí na sever od Čierneho a Kaspického mora, ktoré okolo 1500 pr.Kr. zničili *harappskú kultúru* (pozri *indické umenie*); do 200pr.Kr. rozšírili svoj vplyv od Himalájí na juh k moru; jazykom je archaický *sanskrt*; náboženstvo: uctievanie personifikovaných prírodných síl; najvyšším bohom *Indra* (zobrazovaný ako bojovník s červenou bradou, holdujúci omamným nápojom); literárnymi pamiatkami z počiatku vlády Arjov *védy* z 1500-1200pr.Kr. (zbierka ľudových piesní, zaklínadiel, náboženských úvah a hymien); počas stáročí *védizmus* Árjov dal vzniku *brahmanizmu*; pozri *indické umenie*

Arjuna/Ardžuna - v preklade - „striebrojasný“; vo véde *Mahábhárata* tretí syn Pándua; preslávil sa oddanou službou a priateľstvom s *Krišnom* a tiež veľkým umením v boji s lukom; bol považovaný za najlepšieho *lukostrelca* a jedinečného bojovníka

- indický boh (hinduistický); bohatier Ardžuna sa objavuje v epose *Mahábhárata*; je jedným z princípov mýtickej rodiny Pánduovcov; jeho otcom je boh *Indra*; zvyčajne sa objavuje po boku svojho brata vojnového boha Bhímu zvyčajne zobrazovaný s lukom, ktorý dostal od boha *Agniho*, niekedy s mečom a štítom; jeho manželkou bola nevlastná sestra boha *Krišnu*, *Subhadra*; pozri divadlo *kathakali*

<http://en.wikipedia.org/wiki/Arjuna>

<http://sk.wikipedia.org/wiki/Ard%C5%BEuna>

R. R. Varma: Arjuna a Subhadra (1890)

arkáda - z lat. arcus – „oblúk“; sústava oblúkov alebo ich priebežný rad, spočívajúci na *stĺpoch* alebo *pilieroch*; tým sa líši od *kolonády*, ktorá je bez oblúkov; arkádou sa označuje aj chodba, ktorej jedna strana je otvorená oblúkmi; pozri *arkádový rad*, *deambulatórium*; *arkatúra*, *galéria trpasličia*, *podlubňa*

http://en.wikipedia.org/wiki/Hyde_Park,_London

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Entr%C3%A9e_Hyde_Park.JPG

H. Vredeman de Vries: Palác so záhradou (architektonická maľba, 1542-1607)

H. Robert: Imaginárne rímske ruiny s arkádou a fontánou oživenou postavami (paysage de fantaisie, pasysage animé, 18.st.)

arkáda (hra) - žáner *počítačovej hry*, založený na jednoduchom a nápaditom koncepte; arkády sa najčastejšie hrajú na kolá s postupne rastúcou náročnosťou; niektoré hry bývajú obmedzené časom; podľa námetu rozhoduje hlavne postreh, rýchlosť pohybu prstov po klávesnici a jeho zautomatizovanie, rýchlosť logického myslenia, predvídanie, trpezlivosť, koncentrácia, rýchlosť prevedenia nejakej akcie atď.; v arkádach záleží ako na šikovnosti, tak aj na dôvtipe; arkádou je napr. počítačová hra *Pac-Man*; *hra*

[https://sk.wikipedia.org/wiki/Ark%C3%A1da_\(%C5%BE%C3%A1ner_po%C4%8D%C3%ADta%C4%8Dov%C3%BDch_hier\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Ark%C3%A1da_(%C5%BE%C3%A1ner_po%C4%8D%C3%ADta%C4%8Dov%C3%BDch_hier))

arkáda slepá - formálne pričlenená k múru ako dekoratívny prvok bez nosnej funkcie; neotvára múr iba ho dekoratívne člení; pozri *arkatúra*, *trifórium slepé*, *oblúk slepý*

Dudák v súvislosti s heslom *románska architektúra*: konštrukčný význam mali spočiatku aj slepé arkády (dotvorené ako ozdobný prvok), ktoré boli umiestnené medzi *arkádami* s vysoko položenými oknami hlavnej lode; boli pevne previazané s múrom, vystužovali ho a navyše ho zaťažovali smerom dovnútra a tým vyrovnávali šikmé tlaky klenby

Slepé arkády katedrály sv. Šimona v Zadaru (12.-14.st.)

Slepé arkády Christ Church College v Oxfordu (15.-16.st.)

arkáda trpasličia - nízky rad oblúkov pod hlavnou *rímskou* románskych *chórov*, vytvárajúci *galériu trpasličiu*

Arkádia - horská krajina stredného *Peloponézu*, súčasť gréckeho politického vývoja a vojnových udalostí, neskoršie zidealizovaná a považovaná za ideálnu krajinu, *raj* bez spoločenských rozporov (Vergílius - bukolická poézia); v *gréckych bájach* lykorurská krajina kráľa *Lyaóna*, ktorého dcéru *Kallistó* zviedol *Zeus*; potom čo *Kallistó* aj ich syna *Arkada* premenených na *medveďov* povzniesol medzi hviezdy (pozri *metamorfóza*), dostal lykorurský kraj meno po *Arkadovi*: *Arkadia*; tiež krajina, kde žila *nymfa Maia*, kde sa zo zeme zrodil prvý človek *Pelasgos*; odkiaľ tiež pochádzala jediná žena medzi *Argonautmi*, *Atalanta*; v *renesancii* a *baroku* arkadským motívom aj blažený spánok *Enmydiona* (Cima da Conegliano, N.Grund, B.Peruzzi, Tintoretto, A.van Dyck, Rubens); vo výtvarnom umení našla odozvu v pastierskych scénach *rokoka*, *klasicizmu* (Poussin, Watteau; pozri *krajina idylická*) v *postimpresionizme* motívom exotických krajín (Gauguin)

pozri *Et in Arcadia ego*; *Silvio a Dorinda*; *Pan*; *grécka antická kultúra*, *bukolický*, *záhrada lásky*; *Koronida*, *Alfeios*, *drozd*

<http://en.wikipedia.org/wiki/Arcadia>

http://it.wikipedia.org/wiki/Locus_amoenus

K. Marko St.: Arkádia (1830)

arkádová hala - *arkádová chodba/loggia*

arkádová chodba - typ *arkády* v podobe chodby otvorenej jednou alebo obidvoma stranami oblúkov; pozri *chodba*, *loggia*, *architektúra*

arkádová sústava - *arkádový rad*

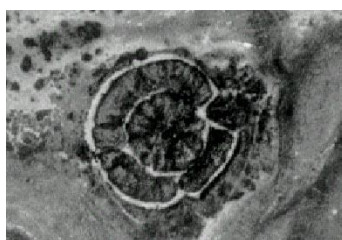
arkádový dvor - nádvorie *zámku*, *paláca*, *kláštora* tvorené *arkádovými ochodzami*, ktoré prebiehajú v prízemí alebo aj poschodiach cez niekoľko krídiel; pozri *arkáda*; porovnaj *piano nobile/vznešené poschodie*, *salla terena*

arkádový rad/sústava - *arkády*, ktoré tvoria krytú alebo otvorenú *ochodzu*; pozri *pergola*, *arkatúra*, *arkus*, *loggia*, *arkádový dvor*, *lizéna*

Arkaim - v turkickom jazyku – „chrbát, základ“; odvodené z indoíránskeho, védského arka – „podstata vody a ohně“ a mena Jimy – dávneho avestijského panovníka a kultúrneho hrdinu

www: monumentálne staroveké mesto Arkaim v oblasti stepí južného Uralu, patriace do *abaševskej kultúry*; objavené 1952 pri leteckom snímkovaní krajiny; keď bolo roku 1987 rozhodnuté zaplaviť jedno z údolí Uralu, aby sa vytvorilo veľké jazero pre zavlažovanie stepí, vláda poskytla jeden rok na archeologický prieskum lokality, ktorej história bola 4.tis. rokov stará a jej začiatky boli polstoročie pred *Trójou*; ak polomer Homérovskej Troje bol 179m, polomer múrov Arkaimu je 170m bez hospodárskej časti; s hospodárskou časťou, t.j. ohradami pre dobytok je to 25m navyše; ak južné civilizácie (*Kréta*, *Mykény* a ď.) stavali z kameňa, v *Krajine miest*, ako je táto lokalita južného Uralu nazývaná, bol kameň využívaný veľmi zriedkavo; v Arkaimi s výnimkou menhirov chýba vôbec priemerná dĺžka existencie samotného Arkaimu

a jemu podobných sídlisk tejto oblasti bola 200-300 rokov; vnútri komplexu sídliska sa nachádzali ulice, ktoré miestami dosahovali šírky až piatich metrov; mesto malo veľmi dobre prepracovaný rozvod vody vrátane kanalizačnej siete; mohutné lichobežníkové domy boli plánovito zostavené jeden pri druhom ako bahre kolesa; niektoré stavby čo do veľkosti výrazne presahovali tie ostatné; do súčasnej doby bolo objavené celkom 35 pôdorysných pozostatkov týchto veľkých stavieb; v každom dome boli dve tri studne a drevený, hlinou zasýpaný vodovod; každých 30m boli zberné nádrže na dažďovú; pred každou nádržou boli čistiace nástroje v podobe hrebeňov z hliny a dreva a tiež struhy, v ktorých sa zadržiavala špina, aby do nádrží pritekala iba čistá voda; dažďová kanalizácia bola prekrytá drevenou mostovkou; v strede osídlenia sa nachádzalo námestie; v samom centre sa nachádzal ešte jeden kruhový múr o šírke 3m a výške 7m; múr nemal prakticky žiaden vchod, iba na juhovýchodnej strane sa nachádzal malý otvor; je zrejmé, že aj táto stenu plnila ochranný účel; uprostred centrálného jadra sa nachádza ústredná štvorcová oblasť s priemerom asi 25 až 27 metrov; podľa archeologických nálezov veľkého množstva ohnísk slúžila s najväčšou pravdepodobnosťou k posvätným či mystickým účelom; z komplexného pohľadu Arkaim tvoril mandalu, v ktorej boli vnútorné štvorce opísané jedným alebo niekoľkonásobným kruhom; v tomto prípade ide o zrejmy staroveký symbol vesmíru symbol kruhu), ktorý obklopuje Zem (symbol štvorca); brány sídliska sú orientované podľa svetových strán; radiálne múry sú zahĺbené a v ich vnútri sú chodby; chodby tvorili labyrinty s pastmi v podobe hlbokých jám a mali otvory na ulicu; na to, aby sa v Arkaimu dalo žiť, bol nutný mocný a jednotný kolektív; blaho obce bolo nevyhnutné pre prežitie jednotlivca a mesto tvorilo vyššiu formu ľudského spoločenstva podobne ako v prípade gréckej *polis*; dokladá to spôsob rozdeľovania bohatstva; chýbajú drahé osobné veci (na rozdiel od *krétsko-mykénskej* kultúry); materiálna kultúra Arkaimu bola jednoduchá, väčšia pozornosť bola venovaná duchovnej kultúre; umenie a duchovný život boli sústredené na kolosálnu architektúru a rozvinutú rituálnu prax, najmä pohreby; nachádza sa keramika so zárezmi a *svastikou*, kamenné zvieracie a ľudské plastiky, ľudia, kone, bobry; nenachádzali sa v hroboch ani obydliach, ale v mimoriadne tajných rodinných svätyniach; umenie Arkaimu je zatiaľ nedocenené; obyvatelia Arkaimu boli najmä pastieri, ale zaoberali sa aj poľnohospodárstvom; našla sa obrobená pôda, kde sa pestovalo proso, turkménsky jačmeň a cibula; existovala zavlažovacia sústava s hlavnou zavodňovacou tepnou a prírodnými kanálkami, kde rástla tráva, aby sa voda nevyparovala; vždy, keď sa kanáliky preplnili, bola voda odvádzaná do zásobníkov; zavlažovacia sústava mala rozlohu 2-3ha; obyvatelia boli vnikajúci hrnčiari, plavili meď, poznali tajomstvo, legovania, spracovania kože a kostí; úspešne opracovávali kamene, z vulkanického materiálu zhotovovali kladivá a nákovy pre horúce i studené opracovanie kovových výrobkov; z kvarcitov a *bazaltov* vyrábali bojové sekery, z *kremeňa* a jaspisu hroty strel a kopijí; niektoré z týchto predmetov využívali na lisovanie pri výrobe uctievaného nápoja, *sómy*; Arkaim a Krajina miest sú spájané s konkrétnou skupinou indoeurópskych národov a dá sa predpokladať, že ide o legendárnych Árijcov; antropologickými výskumami a určením krvných skupín je potvrdené, že patrili k Indoeurópanom

- 1.-2.Letecké snímky sídliska
- 3.Rekonštrukcia sídliska

Kultové sošky

Arkas - v gréckej mytológii syn *Kallistó* a *Dia*; potom čo žiarlivá *Héra* premenila jeho matku na *medvedicu*, chcel ju po rokoch na poľovačke zabiť šípom; aby sa nedopustil matkovraždy, Zeus aj jeho premenil na medveďa (nakoľko ani Zeus nesmel meniť príkazy bohov); obidvoch povzniesol medzi hviezdy (pozri *metamorfóza*) ako súčasť súhvezdia Veľkého a Malého medveďa (dnes Veľký a Malý voz); podľa inej verzie premenil Arkada na súhvezdie Vozataja; po Arkadovi ostal pomenovaný lykosurský kraj *Arkádiou*

<http://en.wikipedia.org/wiki/Arcas>

arkatúra - dekoratívna ozdoba steny s oblúkovým/arkádovým motívom malých *slepých arkád*, ktoré sa niekedy opierajú o stĺpiky alebo *konzoly*; v *románskej* architektúre *vlys oblúčkový*, v *gotickej* architektúre visutá arkáda na klenbových oblúkoch; porovnaj *lizéna*

arkebúza - jedna z prvých strelných *zbraní*, vyvinutá z píšťaly; ručnica stredného kalibru používaná pechotou od 15.-17.st.; strelec nazývaný arkebuzier; pozri *Nočná hliadka*

arkier - z lat. arcere - opevňovať, ohradiť; uzatvorený výstupok na priečelí alebo nároží domu, krytý *balkón* s oknami v múre veží, *palácov* a domov, zvyčajne vo vyšších častiach stavby; osadený na *krakorci* alebo nohe, zvyčajne bez spojenia so zemou; prechádza aj niekoľkými poschodiami; obľúbený najmä v neskorej *gotike*, *renesancii*, *neobaroku* ako okrasný prvok domu; pozri *chórik*, *estráda/podesta*; *architektonické prvky*

www: arkier je architektonický stavebný prvok, výstupok vyčnievajúci v priečelí budovy alebo z jej nárožia, ktorý je posadený na nosníkoch vystupujúcich z muriva (krakorcom) alebo na trámoch stropu nad prízemím; arkier rozširuje vnútorný priestor budovy a umožňuje výhľad pozdĺž fasády do strany; na rozdiel od *rizalitu* nevystupuje z priečelia od základov, ale až v niektorom z vyšších poschodí; v stredoveku boli arkiere dôležitou obrannou súčasťou budov; zabezpečovali lepší výhľad na obrannú stenu a umožňovali chránenú strelbu proti útočníkom; v arkieroch sa tiež budovali toalety (prevéty)

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ark%C3%BD%C5%99>

https://en.wikipedia.org/wiki/Bay_window

Jehan de Gris: Roman d'Alexandre (detail, 1338-1344)

J. Fouquet: Obliehanie Jeruzalemu Ptolemaiom Soterom r. 320pr.Kr. (1470)

W. Turner: Waleský mostík v Shrewsbury (akvarel, 1795)

E. Gurk: Príchod korunovačného sprievodu Karolíny Augusty do Dómu svätého Martina v Bratislave 25. septembra 1825 (kolorovaná akvatinta, 1825)

J. Hopkins (rytec) podľa kresby Thomasa Hosmera Shepherd: Leadenhall Street v Londýne (rytina, 1837)

J. Skrbek: Štiavnická brána (lept, veduta, 1920)

arkier liaci - v *podsebití* smerom dole otvorený arkier na vonkajšej strane obrannej *hradby*; slúžil na liatie vreleho oleja a smoly

arkierový výstupok - vystupujúca arkierovitá časť stavby, v prízemí alebo do výšky niekoľkých poschodí, po jednej alebo oboch stranách domových dverí; zvyčajné najmä v domoch v štýlu dolnosaskej renesancie; pozri *saská renesancia*

arkosolium/arcosolium - z lat. arc – „oblúk“, solium – „trón, sarkofág“

-hrob umiestnený v zaklenutom výklenku *katakomb* (porovnaj lacnejšie *loculi*); určený pre sociálne vyššie postaveného *mŕtveho*; jeho nástenná maliarska výzdoba sa vzťahovala k mŕtvemu a *náhrobná doska* niesla jeho meno; oblúk a zadná stena (*luneta*) zdobené maľbami (*ranokresťanské umenie* Syrakúzy)

Beliana: väčší výklenok nad hrobom, v ktorom bola pochovaná významná osobnosť; arkosoliá boli vyhlbené, napr. v stenách *katakomb*

Dudák: *hrob* v podobe skalného výklenku, vymedzený oblúkom; išlo o hrob význačnejšej osobnosti

-v prípade hrobu, ktorý pre seba kúpil *Jozef z Arimatie*, ktorý bol bohatým a tajným prívržencom Kristovho učenia a ktorý poskytol ako hrob pre Krista, môže ísť o vierohodnú správu; pozri *Boží hrob*, *Pohreb Krista* (Nový biblický slovník)

Arcosolium z rímskych katakomb

arkus - z lat. arcus – „oblúk“; pozri *arkáda*

Arlecchino - *harlekýn*